

NECMÎ'NİN BİLİNMEYEN TÜRKÇE ŞİİRLERİ *Necmi's Unknown Turkish Poems*

Bilge KARGA GÖLLÜ

Dr., Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bilgekarga2011@gmail.com, orcid.org/0000-0002-6786-3842.

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 15.05.2022

Kabul/Accepted: 06.08.2022

DOI:10.51592/kulliyat.1116971

Anahtar Kelimeler

Necmî, Türkçe şiirler, Dîvân, XIX. yüzyıl.

Keywords

Necmi, Turkish poems, Diwan, 19th century.

ÖZ

Ömer Necmî Efendi (H. 1230?/M. 1815-H. 1307/M. 1889) şiirlerinde Necmî mahlasını kullanır. *Tuhfe-i Vahdet*, *Kaside-i Elifiyye*, *Türkçe Dîvân* ve *Farsça Dîvânçe* olmak üzere ulaşılabilen dört eseri vardır. Çağının tanınan şairleri arasında yer almamasına rağmen XIX. yüzyılın edebî değişimleri içinde divan şiiri geleneğini devam ettirir ve divan edebiyatının en uzun kasidelerinden birini yazar. Biyografik ve bibliyografik çalışmalarda şairin Farsça şiir yazma konusundaki başarısından söz edilir. *Dîvânçe*'si ve Farsça tahmisleri Necmî'nin Farsçaya hâkimiyetini önemli ölçüde gösterir. Yine de kaynakların dile getirdikleri ve şimdiye kadarki çalışmalar şaire dair yeterli bilgi sunmaz. Yapılan araştırmalar Necmî'nin şiirlerini içeren bazı eserlerin varlığına işaret eder. Bunlardan biri Süleymaniye Kütüphanesi'nde yer alır. Eser, H. 1325/M. 1907 tarihinde şairin beğenilen şiirlerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Esere düşülen notlar Ömer Necmî Efendi'ye dair bilgiler de verir. İçinde Necmî'nin basılı divanında (H. 1284/M. 1867) bulunmayan şiirlere rastlanır. Şairin bilinmeyen Türkçe şiirlerinin ortaya çıkarılmasını amaçlayan bu çalışmayla onun *Türkçe Dîvân*'ında bulunmadığı tespit edilen şiirleri üzerinde durulmuştur.

ABSTRACT

Omer Necmi Efendi (1230?/1815-1307/1889) uses the pen name Necmi in his poems. He has four works that can be accessed: *Tuhfe-i Vahdet*, *Kaside-i Elifiyye*, *Turkish Diwan* and *Persian Diwanche*. Although he is not among the well-known poets of 19th century, he continues the tradition of diwan poetry in the literary changes of the century and writes one of the longest odes of diwan literature. In biographical and bibliographic studies, the poet's success in writing poetry in Persian is mentioned. His *Diwanche* and Persian tahmis show Necmi's dominance of Persian to a great extent. However, the information given by the sources and the studies done so far do not provide sufficient information about the poet. Researches indicate the existence of some works containing Necmi's poems and there are poems that are not found in Omer Necmi Efendi's printed diwan (1284/1867). One of them is in the Süleymaniye Library. The work was created in 1325/1907 by bringing together the poet's favorite poems. Notes on the work also provide information about Omer Necmi Efendi. In this study, which aims to bring the unknown Turkish poems of Necmi to literature, the poems of the poet that are not found in the *Turkish Diwan* are discussed.

Atf/Citation: Karga Göllü, Bilge (2022). "Necmî'nin Bilinmeyen Türkçe Şiirleri". *Külliyyat, Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 17(Ağustos), 85-100.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Bilge KARGA GÖLLÜ, bilgekarga2011@gmail.com

GİRİŞ

Asker bir şair olan İstanbullu Ömer Necmî Efendi'nin doğumuna dair biyografi kaynaklarında belirgin bir tarih bulunmamakla birlikte, şairin bazı eserlerinde söyledikleri H. 1230/M. 1815'te doğmuş olabileceğini göstermektedir (Paşazade 2002). Necmî, Manisa Kula'da Redif binbaşılığı yapmış, emekli olduktan sonra bir süre Alaşehir'de kalmıştır (Bursalı Mehmed Tahir 1333: 468). 24 yaşında içine aşk ateşi düştükten sonra Halvetî, Şâzelî, Rifâî tarikatlarına intisap etmiştir. H. 1260/M. 1844'te doğum yeri olan İstanbul'a dönmüş, H. 1277-78/M. 1860-61 yıllarında şeyhinden icazet almıştır. Emekli olduğu H. 1291/M. 1874'e kadar hem manevi vazifelerini hem de mesleğini yerine getirmiştir (Paşazade 2002). Ömrünün son zamanlarını İstanbul'da geçiren şairin mezarı Hırka-i Şerîf'te bulunmaktadır (Kurnaz ve Tatçı 2001: 1034).

Necmî, dinî-tasavvufi bir özelliğe sahip olan şiirlerinde rint bir duruş sergiler. Sade bir dili vardır. Didaktik yönü öne çıkan *Tuhfe-i Vahdet* ve *Kasîde-i Elifiyye*'de daha yalın bir dil kullanır. *Türkçe Dîvân*'ında hece vezniyle şiirleri de bulunur (Paşazade 2002). 165 gazel, 7 musammat ve 1 müstezattan oluşan *Türkçe Dîvân*'ındaki bazı şiirler ile 54 gazel 1 müstezattan meydana gelen *Farsça Dîvânçesi*'ndeki 5 şiir herhangi bir vezne uymaz. Necmî'nin şiirleri bütünüyle incelendiğinde en hacimli eserlerinde bile vezne ve nazım şekline bağlı kaldığı dikkati çeker. 1000 beyitten oluşan *Kasîde-i Elifiyye*'sinde vezne riayet eder, beyit sayısının fazlalığına rağmen kafiye kullanımında başarılıdır. Manzum-didaktik eserler yazan kimi şairlerin, vezni dünyaya bağlılık olarak gördükleri (Köksal 2011: 14), bu yüzden şairlikten kaçtıkları göz önüne alınırsa şöhretten korktuğu için divanını geç bastıran Ömer Necmî Efendi'nin (Paşazade 2002: 18-22) vezni dünyevi arzu olarak görüp bilinçli bir tavır sergilediği söylenebilir. Şairin vezne uymayan şiirleri, eserlerindeki din ve tasavvufun işleniş şekli, dili kullanışı onun edebî yanı hakkında çoğunlukla benzer düşüncelerin oluşmasına zemin hazırlar. Şiirlerinde derinliğin bulunmadığı, nazımın hatalı ve tasavvufi şiirlerinin geleneğin bir tekrarı olduğu ileri sürülür. Bu nedenle onun "*çok eski asırların beylik tasavvuf ruhunu terennüm*" ettiği vurgulanır (Kocatürk 1970: 622). Hatalı nazımına rağmen yaşadığı dönemde şair farklı bir özelliğiyle anılır. *Osmanlı Müellifleri*'nde Necmî'nin Farsça şiir yazma ve okumada becerikli olduğu, bunun *Dîvân*'ından ve diğer manzumelerinden anlaşıldığı belirtilir (Bursalı Mehmed Tahir 1333: 468). Kaynaklar ona Farsça şiir söyleyen Osmanlı şairleri arasında yer verir (Değirmençay 2013: 475) ve XIX. yüzyılda Farsça divan veya divançe kaleme alan Ayıntablı Aynî, Seyyid Nigârî Karabağî, Şeyhülislam Ârif Hikmet, Halid Ziyaeddin ile birlikte Ömer Necmî Efendi'yi de sayarlar (Aydın 2004: 32-37). Necmî'nin *Farsça Dîvânçe*'si (Karga Göllü 2021a) dışında tespit edilen şiirleri onun Senâ'î, Şems-i Tebrizî, Hayâlî ve İbn İmâd gibi büyük şairlerle boy ölçüşebilecek kadar Farsçaya hâkim olduğuna işaret eder (Karga Göllü 2021b). Gerek *Türkçe Dîvân*'ında (Karga Göllü 2021c) gerekse bazı mecmua ve eserlerde dağınık olarak bulunan şiirleri yaşadığı yüzyılda adından Farsça şiirleriyle söz ettirdiğini göstermesi bakımından önemlidir.

XIX. yüzyıl divan şairleri arasında adına pek rastlanmayan Necmî'yle ilgili biyografi kaynaklarında belirtilenler şairin hayatını, edebî yönünü ve çağındaki konumunu anlamak için yeterli değildir. Kendi eserleri şair hakkında daha geniş bilgi sunar. Örneğin Necmî'nin ilahi aşk yolculuğunu anlatan *Kasîde-i Elifiyye*'si, şairin hem bu yolda çektiği sıkıntılarının hem de hayatının bazı aşamalarının (evliliği, ne zaman İstanbul'a döndüğü, hangi tarikatlara bağlandığı vb.) anlaşılmasına aracı olur (Paşazade 2002). Bu nedenle bilinmeyen eser veya şiirlerinin ortaya

çıkarılıp incelenmesi Necmî'nin edebî yanına katkıda bulunmak ve çağdaşı olan şairler arasındaki yerini aydınlatılmak için faydalıdır.

Ömer Necmî Efendi'nin *Türkçe Dîvân*, *Tuhfe-i Vahdet* ile *Kasîde-i Elifiyye* adlı eserleri ilk defa bir yüksek lisans çalışmasına konu olmuştur (Paşazade 2002). Son zamanlarda şairin *Farsça Dîvânçe'si* inceleme ve metin olarak yayımlanmış, her beyit günümüz diliyle ifade edilmiştir (Karga Göllü 2021a). *Türkçe Dîvân* üzerine yapılmış çalışmaya dâhil edilmeyen Farsça tahmisler (Karga Göllü 2021b) ve diğer Farsça şiirler ayrıca değerlendirilmiştir (Karga Göllü 2021c). Sürdürülen araştırmalarla ise Necmî'nin şiirlerinin, ölümünden 22 yıl önce basılan divanı ve divançesiyle (Ömer Necmî Efendi H. 1284/M. 1867) sınırlı olmadığı anlaşılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesi'ne ait bir yazma eserde (Demirbaş No: 257) Ömer Necmî Efendi'nin beğenilen şiirleri bulunur. Eserdeki *Kasîde-i Elifiyye*, *Sâkînâme-i Necmî Bâbâ*, *Şem'a-nâme-i Necmî* ve *Tuhfe-i Vahdet* isimli şiirlerin arasında *Türkçe Dîvân*'da olmayan şiirlere rastlanır. Eserin bir yerine yazılan H. 1325/M. 1907 tarihi ile şair hakkındaki notlar şiirlerin şairin ölümünden sonra bir araya getirildiğini gösterir. 116 sayfadan oluşan metin içindeki notlar ve bazı cümleler, Necmî'nin bilinmeyen yönlerine de ışık tutar¹.

Necmî'nin *Türkçe Dîvân*'ında Bulunmayan Şiirleri

Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevihanesi Koleksiyonu'ndaki (Demirbaş No: 257) başlıksız bir yazma eserde şairin basılı *Dîvân*'ında bulunmayan biri murabba diğerleri gazel nazım şekliyle yazılmış 5 şiiri vardır. 13 bentten oluşan murabbada bent sonundaki mısralar tekrar etmez ve birbirine kafiye ile bağlanır. Bu yönüyle Necmî'nin şiiri müzdeviç murabbadır (İpekten 2007: 84). Murabba nazım şekliyle tevhid, münacat, naat, methiye ve mersiyeler kaleme alınmıştır (Gökalp 2011: 238-239). Konuları oldukça geniş olan murabbalar övgü, yergi ve mersiyelerde, dinî-öğretici konularda, manzum mektuplarda kullanılmıştır (İpekten 2007: 85). Ömer Necmî Efendi'nin murabbaında ise bir âşğın Allah'ın yüce kudreti karşısındaki hâli anlatılmaktadır.

Eserde murabba dışında beyit sayısı 7-18 arasında değişen dört gazel bulunur ve bu şiirlerin her biri yek-ahenk gazeldir. Özellikle 11 beyitten oluşan "görünür" redifli gazelde yek-ahenkliğin yanı sıra redif kullanımının da bütünlüğe etkisinden söz edilebilir. İlahi aşkın konu edildiği mısralarda Allah'ın yaratılan her varlıkta tecelli etmesi şiir boyunca ifade edilir ve "görünür" redifi anlatımı daha da güçlendirir. 18 beyitten meydana gelen iki gazelin hemen her beytinde rint-zahit çatışması işlenir. Birbirinin devamı gibi görünen bu dinî-tasavvufi metinlerden şairin divan şiiri geleneğini sürdürdüğü anlaşılır. 7 beyitten oluşan gazelde ise ilahi aşk ile yüce Allah'ın kâinatı ve evrendeki varlıkları yaratma gücü anlatılır.

Necmî, hem murabba hem de iki gazelini edebiyatımızda XVII. yüzyıla kadar birkaç örneği görülen ve Tanzimat döneminden sonra kullanımı artan (İpekten 2007: 209-210) *Müstef'ilâtün Müstef'ilâtün* aruz kalıbıyla yazar. Diğer gazellerinde *Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün* ile *Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün* vezinlerini tercih eder. Şairin şiirlerinin genelinde olduğu gibi bu şiirlerinde de aruz hataları gözlenir.

¹ Eserle düşölen notlar ve şairin sâkînâmesi şö çalışmada değerlendirilmiştir: Karga Göllü, Bilge (2022). "XIX. Yüzyıldan Bir Sâkînâme Örneği: Sâkînâme-i Necmî Baba". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 28: 173-201.

Tespit edilen şiirler aşağıda Latin harflerine çevrilip günümüz diline aktarılmıştır. Çeviriye yapılan eklemeler köşeli parantezle gösterilmiş, metinlerin dizilişinde eserdeki sıra gözetilmiştir. Nazım şekli ve vezinle ilgili bilgiler her şiirin üzerine yerleştirilmiştir. Yüzyılın dil özellikleri dikkate alınarak yazılan metinler transkripsiyon harfleriyle ifade edilmemiş, imlada sadece ayın ve hemze işaretleriyle uzunluklar belirtilmiştir. Çalışmanın ekine de metnin aslı konulmuştur.

Gazel

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

(Fâ'ilâtün)

(Fa'lün)

1. N'oldu ey çeşm dü-âlem sana zindân görünür
Cennete girse de yârsız sana nîrân görünür
2. Hâk-pâyından o yârın iktihâl eylerisen
Her neye kılsan nazar tâ vech-i cânân görünür²
3. Kibr ü hem 'ucb u ri'yâ şirki terk eylersin
Ol zamân her bir şahısta sana îmân görünür
4. Gayr zî-rûhumu görürsün zerre vü eşyâyı sen
Hele im'ân-ı nazar kıl cümlede cân görünür
5. Kendiden gayrıya vermez cenneti zâhid nahîl
Ana zîrâ ehl-i 'aşkın fi'li 'isyân görünür
6. Artırır 'ucb u ri'yâsın gün-be-gün kibri anın
Bu sebebden ana şeytân fi'l-i Rahmân görünür
7. Hazer et giryemden ey sûfi bu 'aşk-ı yâr ile
Eşkimin her katresinde sana tûfân görünür
8. Haste-dilsin sen ri'yâ vü 'ucb u kibrinle yazık
Ben tabîbim zâhidâ sözümde dermân görünür
9. Mâ-sivâdan olup 'uryân giyerim 'aşkın hil'atin
Ma'nen a'mâsın sana bu cismim 'uryân görünür
10. Gerçi yanmış dûd-ı âhın ile âlemler senin
Lîk bâkî bes sana dil vech-i cânân görünür
11. Görmez olduñ dü-cihânı n'oldu ey Necmî sana
Her neye kılsan nazar tâ nûr-ı Yezdân görünür

1. *Ey göz! Ne oldu? İki âlem sana zindan görünür; cennete girse de sevgili olmadan [burası] sana cehennem görünür.*
2. *[Eğer] o sevgilinin ayağının toprağından sürme çekersen her neye baksan sevgilinin yüzü görünür.*
3. *[Ne zaman] kibri, ikiyüzlülüğü ve müşriklığı terk edersen o zaman her insan sana inançlı görünür.*
4. *Canlı bedenim dışındaki bütün varlıkları zerre [gibi] görürsün; dikkatle bakarsan her şeyde can görünür.*
5. *Zahit zayıftır, kendinden başkasına cenneti vermez. Çünkü aşk ehlinin yaptıkları ona isyan görünür.*
6. *Onun kibri günden güne kendini beğenmişliğini ve ikiyüzlülüğünü artırır; bu nedenle ona şeytan Allah'ın işi/ilahi bir varlık görünür.*
7. *Ey sofı, gözyaşından sakın! Sevgilinin bu aşkı nedeniyle gözyaşımın her damlasında sana tufan görünür.*
8. *Yazık, senin gönlün ikiyüzlülük ve kibir ile hastadır. Ey zahit! Ben doktorum, sözümde derman vardır.*
9. *Dünyaya ait şeylerden arınıp aşkın kaftanını giyerim; ruha körsün [o yüzden] bu bedenim sana çıplak görünür.*
10. *Âlemler senin ahının dumanıyla yanmıştır; ama sana [iki âlem de] sevgilinin yüzü gibi görünür, bu sana ebediyen yeter.*

² İlk ve son tef'ileler dışındaki bazı cüzler (ör.: fe'ilâtün>fâ'ilâtün/2. beyit 2. mısra) değişkenlik göstermektedir. 5. beytin ilk mısrasının son cüzü "fâ'ilün" şeklindedir. 6, 8 ve 9. beyitlerde de vezin kusurları vardır. Bu duruma Necmî'nin şiirlerinin çoğunda rastlanır.

11. Ey Necmî! İki cihanı görmez oldun. Sana ne oldu?
Her neye baksan Allah'ın nuru görünür.

Murabba

Müstef'ilâtün/Müstef'ilâtün

1. Ey yakdı cânım 'aşkın bu nârı

Tâ 'arşa vardı tutmaz karârı

Encüm-şümârdır anın şerârı

Yaksa 'aceb mi heft-semâyı

2. Bu nâra dûzah hayrette kaldı

Ehlin³ anın san râhatda kaldı

Nisbetle bana cennette kaldı

Zâhid ne bilsin sırrdır burayı

3. Cümle melâ'ik hayrân bu hâle

Sığmaz bu sözler kıl ü kâle

Bilir bu sırrı eren visâle

Bu nâr içinde zevk ü safâyı

4. Yandıkça yanmak ister bu cânım

Tâ cümle varım hep hân mânım

Kaç sûfi benden âteş-zebânım

Tagyîr ne mümkün hükm-i kazâyı

5. Ta'n etme zâhid sen ehl-i 'aşka

'Aşk başkadır zühd ü takvâ başka⁴

Zühd ü ver'ala vuslat yok Hakk'a

Biz 'aşkda bulduk hakdır rızâyı

6. Gel düşme zinhâr sen 'aşka zâhid

Takvâ vü zühdün olmaya fâsid

Bu 'aşk ki mutlak 'uşşâka 'â'id

Kurtulmanın hiç yokdur kolayı

7. Sûfi Hudâ'dan cennet dilersin

Hûrîler ile vuslat dilersin

Cennette nefse lezzet dilersin

Istabla sandın belki orayı

8. Mahsûlü 'aşkın gam ile derddir

Eyler tahammül 'aşk ehli merddir

1. Ey! Aşkın bu ateşi canımı yaktı; [ateş] yerinde durmaz, arşa kadar vardı. Onun kıvılcımı yıldızlar kadardır; yedi göğü yaksa buna şaşılır mı?

2. Bu ateşe cehennem hayret etti; cehennemdekiler [bu ateş karşısında] sanki daha rahat bir yerde kalmış oldu. Bana kıyasla zahit cennette kaldı, burayı nereden bilsin? [O] gizlidir.

3. Bütün melekler bu hâle hayrandır; bu sözler konuşulanlara sığmaz. Bu sırrı, bu ateş içindeki zevk ve eğlenceyi visale eren bilir.

4. Bu canım bütün varım yoğum, evim barkım yok oluncaya kadar yandıkça yanmak ister. Ey sofu! Ben ateş dilliyim benden kaç; Allah'ın emrini değiştirmek nasıl mümkün olur?

5. Ey zahit! Sen aşk ehlini azarlama; korkarak ibadet etmek başka, aşk başkadır. Korkuyla ibadet ederek Allah'a ulaşılmaz; biz Allah'ın rızasını aşkta bulduk, doğrudur.

6. Ey zahit! Sen gel aşka düşme [de] korkun boşa çıkmasın. Bu aşk mutlaka âşıklara aittir; [ondan] kurtulmanın hiçbir kolayı yoktur.

7. [Ey] Sofu! Allah'tan cennet istersin, hurilere kavuşmayı dilersin. Cennetten güzel lezzetler umarsın, belki de orayı ahır sandın.

8. Aşkın sonu gam ve derttir; aşk ehli merttir, sabreder. [Ey] Zahit! Aşk denizinin rüzgârı serttir; sen karada otur.

9. Cennet havası ortalığı karıştıranlara satılmış; bedavadır, karşılığında hiçbir şey alınmaz. Nefsini

³ Asıl metinde "ehlini" şeklinde yazılmış, vezin nedeniyle burada "ehlin" olarak okunmuştur.

⁴ Metinde "'Aşk başkadır zühd ü takvâ da başka" yazmaktadır; ancak "da, de" bağlacı vezni bozduğu için metinden çıkarılmıştır. İkinci mısradan da vezinde hata vardır.

Deryâ-yı 'aşkın rûzgârı serddir

Sen mesken eyle zâhid karayı

9. Muhille bey'miş cennet hevâsı

Bâd-ı hevâdır hîçdir bahâsı

Nefsin huzûzu derdin devâsı

Dünyâda sevdin bâd-ı hevâyı

10. Zâhid murâdın hûrî vü gilmân

Etmek tasarruf anları her ân

'Âr eyle bir dem sen Hak'dan utan

Dershâne sandın zannım orayı

11. Yâhûd sanırsın serçe yuvası

Şehvet esîri olmuşsun 'âsî

Sil 'aşk-ı Hakk'la dilden o pâsı

Terk eyle bir dem 'ucb u riyâyı

12. Mevlâ kulundan râzî olursa

Cennet ne söz hep saña derilse

Derdim sana ben bana kalırsa

Hûrşîdi gören görür mü ayı

13. Dil mâ-sivâdan her dem hurûc et

Semt-i visâle durma vülûc et

Necmî semâdan 'arşa 'urûc et

Lâ-şekk görürsün vech-i Hudâ'yı

sevinci, derdin devası [olan] dünyada heves rûzgârını sevdin.

10. [Ey] Zahit! İsteğin her an cennetteki hurilere ve genç delikanlılara sahip olmaktır. Sen bir an olsun Allah'tan utan; orayı herhalde ders verilen yer sandın.

11. Ya da serçe yuvası sanırsın. [Ey] Şehvet esiri, asi olmuşsun! Allah aşkıyla o pası gönülden sil; bir an olsun kibri ve ikiyüzlülüğü bırak.

12. Allah kulundan razı olursa, cennet hep senin için hazırlansa/bir araya gelse [buna] ne söylenebilir? Bana kalırsa ben sana [şöyle] derdim: Güneşi gören ayı görür mü?

13. [Ey] Gönül! Dünyaya ait şeylerden her zaman kurtul; durmadan kavuşma yerine git. [Ey] Necmî! Gökyüzünden arşa yüksel; şüphesiz [ki] Allah'ın yüzünü görürsün.

Gazel

Müstef'ilâtün/Müstef'ilâtün

1. Halvet-nişînim vahdet-serâda

Zâhid mukîmdir dâr-ı riyâda

2. 'Uşşâk cefâ-keş olmuş ne çâre

Sûfî müdâvim olsun safâda

3. Derdlidir âşık bu derd-i 'aşka

Sıhhatle zâhid kalsın şifâda

4. Deryâ-yı 'aşkda gark olmuş 'âşık

Zâhid selâmet bulsun karada

5. 'Uşşâkın 'aklin almış o dilber

Zühhâdın 'aklı düşmüş fesâda

6. 'Uşşâk fedâ-yı cân etdi yâre

1. Vahdet sarayında halvetteyim; zahit ikiyüzlülük kapısında oturur.

2. Âşıklar eziyet çeker, çare var mıdır? Sofu [ise] eğlenceye [eğlence mekânlarına gitmeye] devam etsin.

3. Âşık bu aşk derdinden gamlıdır; zahit sağlıklı iyilikte kalsın.

4. Âşık, aşk denizinde boğulmuştur; zahit [ise] karada kurtuluş bulsun.

5. O gönül alan güzel, âşıkların aklını almış; zahitlerin [ise] aklı kötülüktedir.

Zühhâdın 'ömrü olsun ziyâde
 7. Zâhid bahîldir geçmez bu cândan
 Ölmezden evvel ölmez fenâda
 8. Hamr-ı tahûrâ ancak ki 'aşkıdır
 'Uşşâka mahsûs sûfi bu bâde
 9. İçmek dilersen ammâ ne mümkün
 Sen bu şarâbı dâr-ı bekâda
 10. Dildir bu 'aşkın sûfi kitâbı
 Sen kaldın ancak ak u karada
 11. Gel düşme 'aşka rüsvâ olursun
 'Uşşâk gibi ey sûfi arada
 12. Şatranc-ı 'aşkda şâh olmuş 'âşık
 Zâhid değilsin belki piyâde
 13. 'Aşktan ba'îd ol zâhid ki zühdün
 Mânend-i 'uşşâk düşer kesâda
 14. 'Uşşâk 'aşkı zann etme kesbî
 Vehbîdir el-hakk olmaz i'âde
 15. Bahş-ı Hudâ'dır 'âşık ne etsin
 'Aşkın elinde emr ü irâde
 16. 'Ucbla kalbin mermer mi olmuş
 Te'yîd eder mi sana ifâde
 17. Sen kadr-i 'aşkı anlarsın ammâ
 Zâhid ne çâre rûz-ı cezâda
 18. Münkerdir 'aşkı gam çekme zâhid
 Bak zevke Necmî varsın semâda

Gazel

Müstef'ilâtün/Müstef'ilâtün

1. Sâkî dü-çeşmimsin la'l-i lebde
 Âyine vechin her rûz [u] şebde
 2. Câm-ı cihân-bîn olmuş cemâlin
 Bu sırrı duydum bintü'l-'inebde
 3. Ben bezm-i 'aşkda beytütet etdim
 Sûfi otursun beyt-i şagabda
 4. Ben pâyin öpdüm sâkî rindin

6. Âşıklar sevgiliye canını feda etti; zahitlerin ömrü uzun olsun.
 7. Zahit cimridir, bu candan geçmez; ölmeden önce dünyada ölmez.
 8. [Ey] Sofu! Bu temiz şarap aşkıdır; bu şarap ancak âşıklara mahsustur.
 9. Eğer bu şarabı ahirette içmek istersen, [bu] nasıl mümkün olur?
 10. [Ey] Sofu! Bu aşkın kitabı gönüldür; sen [ise] ak ve karada kaldın/hâlâ inat ediyorsun.
 11. Ey, sofu! Gel [sen] aşka düşme, âşıklar gibi arada rezil olursun.
 12. [Ey] Zahit! Âşık, aşk satrancında şah olmuş, [sen] belki piyade [bile] değilsin.
 13. [Ey] Zahit! Aşktan uzak ol ki âşıklar gibi [sonra] dünya kaydın eksilir.
 14. [Ey] Âşıklar! Aşkı kazanılan bir şey zannetmeyin; gerçekten Allah vergisidir, geri çevrilmez.
 15. Âşık ne yapsın [aşk] Allah vergisidir, ferman aşkın elindedir.
 16. Kendini beğenmişlikle kalbin mermer mi olmuş; sana [bunu] anlatmak seni [buna] inandırır mı?
 17. Zahit, sen aşkın kıymetini ancak hesap gününde anlarsın; ama ne çare?
 18. Zahit! Onun aşkı kabul edilmez, dert etme. [Ey] Necmî, zevkine bak. [Sen] Gökyüzünde [bile] varsın.

Leylen nehâren⁵ her bir nahabda

5. Dil ders-i 'aşkı pîr-i mugândan

Hâlî değildir her şeb talebde

6. Rindânın 'aklı sâkî vü meyde

Sûfînin akli sîm ü zehebde

7. Gel kaçma sûfî bu bezm-i 'aşkıdır

Çokdur kerâmet bintü'l-'inebde

8. 'Aşk âteşiyle yanıp tutuşdum

Nîl oldu eşkim her şeb ta'abda

9. Eşcâr-ı semer cennette dâ'im

Olmaz fevâkih kuru hatabda

10. Envâ'-ı mîve eşcârda hâsıl

Sûfî ne buldun meksûr-haşebde

11. Eşcâr nahrın derler harâmdır

Derler ne söz bu kaldım 'acebde

12. Hakdır hakîkî fâ'il muhakkak

Hâzır müsebbib her bir sebebde

13. Dildir kitâbı 'aşkın mücerred

Kilkdir zebânım anı ketebde

14. Bu 'aşkı inkâr etdi çu sûfî

Gam çekme ey dil Ebû Leheb de

15. Ben bahr-ı 'aşkda seyrân ederken

Gark oldu sûfî bahr-ı şî'abda

16. Sûfî teccüs tahkîke düşdün

Sen ehl-i hâlî kaldın ta'abda

17. Bisyârdır 'uşşâk imdi her ânda

Kible şimâl ü şarkda garbda

18. Necmî hevâ-yı 'aşka düşelden

Şevk ile her şeb raks u tarabda

5. Gönül aşk dersini her gece mürşitten istemeden durmaz.

6. Rintlerin akli saki ve şarapta; sofunun akli gümüş ve altında[dır].

7. [Ey] Sofu! Bu aşk meclisidir, gel sen [bu meclisten] kaçma; şarapta keramet çoktur.

8. Aşk ateşiyle yanıp tutuştum. Gözyaşım her gece [bu] eziyet içinde Nil oldu.

9. Meyve ağaçları daima cennette[dir]; meyve kuru odunda olmaz.

10. [Ey] Sofu! Kırılmış odunda ne buldun? Çeşit çeşit meyve [ancak] ağaçlarda olur.

11. Ağaçları kesmek için "Haramdır" derler; [sonra da] "Nasıl söz bu, şaşırdım kaldım" derler.

12. Gerçek yaradan mutlaka Allah'tır; her sebepte sebep olandır.

13. Aşkın kitabı sadece gönüldür; dilim [ise] onu yazmakta kalemdir.

14. Ey gönül! Dert etme. Sofu gibi Ebû Leheb de bu aşkı inkâr etti.

15. Ben aşk denizinde dolaşırken sofu küçük bir akarsuda boğuldu.

16. [Ey] Sofu! Doğruluğunu araştırmaya başladın; çekilen sıkıntılardan uzak kaldın.

17. Kible güney doğu ve batıda[dır] [buralarda] şimdi birçok âşık vardır.

18. Necmî aşk hevesine düştüğünden beri şevkle her gece dans eder [ve] eğlenir.

Gazel

Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün

1. Ey gönül var ise bahş-ı cânını cânân için

Çünkü yokdur başka varın vermeğe sultân için

2. Tarfetü'l-'ayn içre kabz etsem hezârân cânları

1. Ey gönül! Sevgili için feda etmeye canın varsa [feda et]; çünkü sultan için verecek başka bir şeyin yoktur.

⁵ Kur'ân-ı Kerîm/Yûnus: Bu surenin 24. ayeti dünyanın gelip geçiciliğiyle ilgilidir. Ayetteki "Leylen nehâren" sözüyle bir gece ve bir gündüz kadar kısa sürede dünya hayatının yok olabileceği anlatılmaktadır.

Olmazam mes'ûl dedi o nice yüz bin cân için
 3. İşbu dâreyn ü mâ-fihâsını halk etdim zihî
 Sevdığım Ahmed Muhammed zübde-i insân için⁶
 4. Mahfî idim ezeli-zâtımda ben kenz-i 'azîm
 Bir tecellî eyledim tâ zâtımı i'lân için⁷
 5. Bir dem esmâ'-ı sîfâtım mülkine kıldım vülûc
 Andan ef'âlim vücûda geldi tâ bünyân için
 6. *Kün*⁸ deyince buldu enâm vücûdu bi't-tamâm⁹
 Hâzır etmişdim ezelde zâtıma bürhân için
 7. Besledim sahrâ-yı çerhde keş İsmâ'il gibi
 Necmiyâ 'ıyd-ı visâl mi seni kurbân için

2. Binlerce canı göz açıp kapayıncaya kadar öldürsem
 o kadar canın sorumluluğunu almam, dedi.
 3. Şu iki dünya ve onun içindekileri insanın özü [olan]
 sevdiğim Hz. Muhammed için yarattım.
 4. Ben varlığımın öncesinde gizli bir hazineydim;
 kendimi göstermek için tecelli ettim.
 5. Bir an vasfımın isimlerini senin bulunduğun yere
 dâhil ettim ondan sonra yaratmaya başladım.
 6. "Ol" deyince bütün yaratılanlar ortaya çıktı; ezelde
 varlığima delil için [onları] hazırlamıştım.
 7. Ey Necmî! Feleğin çölünde İsmail gibi koç besledim;
 seni kurban etmek için kavuşma bayramı mıdır?

SONUÇ

Necmî'nin bu çalışmada üzerinde durulan dinî-tasavvufî 5 şiirinin 4'ünde rint-zahit çatışması işlenir. Bu nedenle şiirler konu bakımından şairin diğer şiirlerine benzer. Ömer Necmî Efendi'nin 13 bentten oluşan müzdeviç murabbaî ve 7-18 beyitten meydana gelen 4 gazeli şairin nazım şekillerindeki tasarrufuna dair bilgi verir. Yüzyıl içinde gazellerin beyit sayısı azalırken Necmî 18 beyte varan gazeller yazarak dönem şairlerinin edebî anlayışından farklı bir yol izler.

Necmî'nin şiirlerinden seçilen metinlerin bir araya geldiği eser, Necmî'nin ölümünden yaklaşık 18 yıl sonraya aittir. Bu da çalışmada ele alınan şiirlerin Necmî'nin seçkin şiirleri arasına konulacak kadar beğenildiğini gösterir. Ayrıca Necmî'nin bu şiirlerinin, basılı divanında (H. 1284/M. 1867) bulunmaması, onun başka bir eseri daha olabileceğine ya da divanı dışındaki şiirlerinin kaydedildiğine işaret eder.

KAYNAKÇA

Aça, Mehmet, H. Gökalp, İ. Kocakaplan (2011). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit.

Aydın, Şadi (2004). "Türk Edebiyatı'nda Farsça Divân ve Divânçeler". *Nüşa* 15: 31-40.

Bursalı Mehmed Tâhir (1333). *Osmanlı Mü'ellifleri* II. İstanbul: Matbaa-i Âmire.

Değirmençay, Veyis (2013). *Farsça Şiir Söyleyen Osmanlı Şairleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

İpekten, Haluk (2007). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh.

Karga Göllü, Bilge (2021a). *Ömer Necmî Efendi Farsça Divânçe (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Kesit.

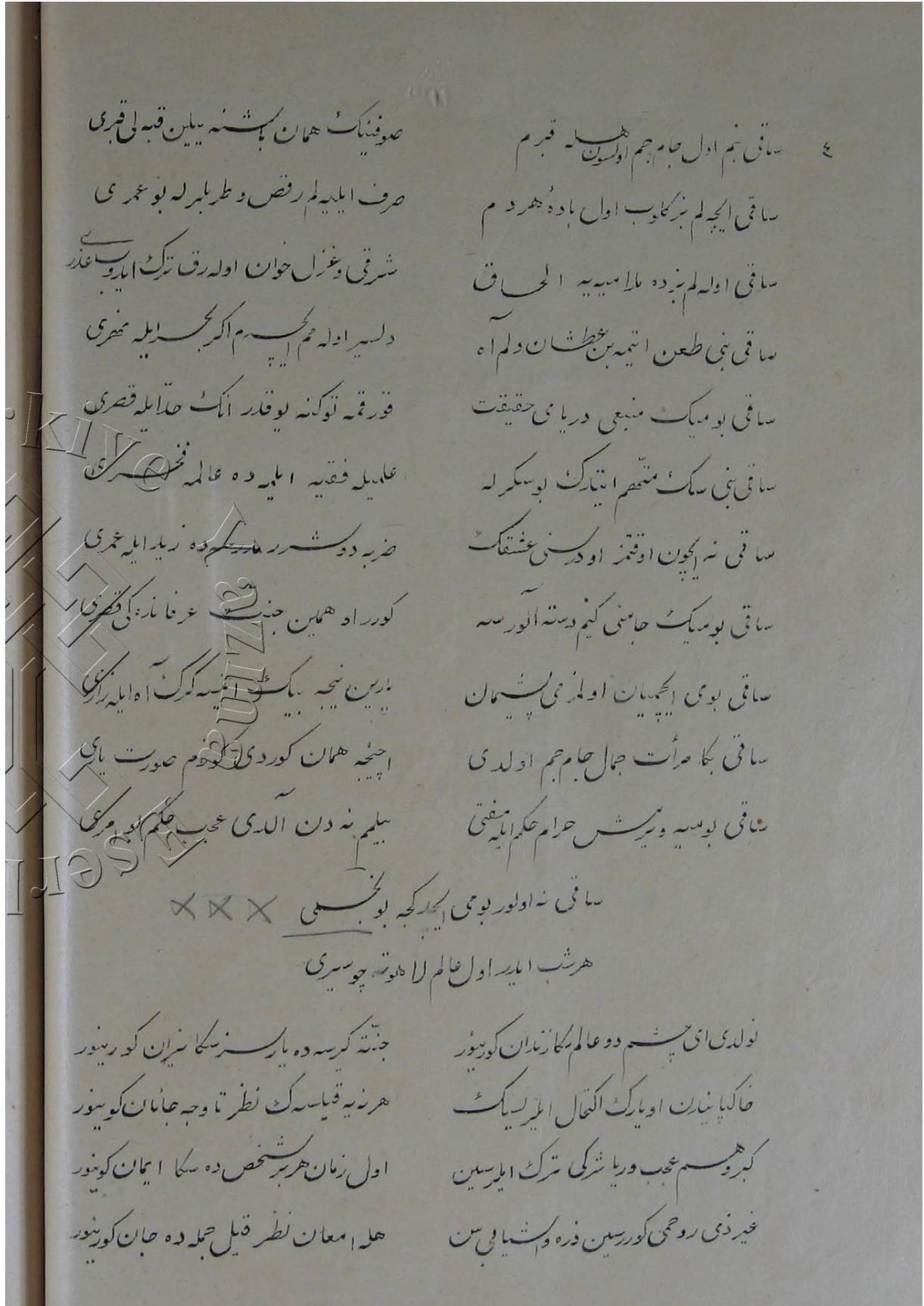
⁶ Beyitte "*Levlâke levlâk le-mâ halaktü'l-eflâk*/Sen olmasaydın felekleri (kâinâtı) yaratmazdım" hadisine (Yılmaz 1992: 113) gönderme vardır.

⁷ Beyitte "Küntü kenzen mahfiyen/Ben bilinmeyen gizli bir hazîne idim, bilinmeyi diledim, birtakım kimseleri yarattım, onlara kendimi bildirdim ve onlar da beni bildiler" hadisine işaret edilmektedir. Bu sözü hadis bilginleri uydurma hadisler arasında gösterirler.

⁸ Kur'ân-ı Kerîm, Yâsîn (36/82): İnnemâ emruhu izâ erâde şey-en en yekûle lehu kun feyekûn[u]/Bir şey yaratmak istediği zaman O'nun yaptığı "Ol!" demekten ibarettir. Hemen olurur.

⁹ Metinde "كُن" şeklinde yazılmıştır; ancak "bi't-tamâm" beytin anlamına daha uygundur.

- Karga Göllü, Bilge (2021b). "Ömer Necmî Efendi'nin Türkçe Dîvân'ındaki Farsça Tahmisler". *Littera Turca Journal of Turkish and Literature* 7(4): 1355-1375.
- Karga Göllü, Bilge (2021c). "Necmî'nin Türkçe Dîvân'ındaki Farsça Şiirler". III. *Uluslararası Türkiye-İran Dil ve Edebiyat İlişkileri Sempozyumu Türkçe Bildiriler Kitabı (22-23 Eylül 2021)*. (ed. Nihat Değirmenci). İstanbul: Demavend. 56-78.
- Karga Göllü, Bilge (2022). "XIX. Yüzyıldan Bir Sâkinâme Örneği: Sâkinâme-i Necmî Baba". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 28: 173-201.
- Kocatürk, Vasfi Mahir (1970). *Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi*. Ankara: Edebiyat Yayınevi.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli* (1993). haz.: Ali Özek, Hayrettin Karaman, Ali Turgut, Mustafa Çağrı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş. Ankara: TDV Yayınları.
- Kurnaz, Cemal ve M. Tatçı (2001). *Tuhfe-i Nâ'îlî Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri II*. Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Okuyucu, Cihan, A. Kartal, F. Köksal (2011). *Klasik Dönem Osmanlı Nesri*. İstanbul: Kesit.
- Ömer Necmî Efendi (H. 1284). *Dîvân-ı Necmî*. Dârü'l-hilâfeti'l-'aliyye Esad Efendi Matbaası.
- Ömer Necmî Efendi (H. 1325/M. 1907). *[Eserin başlığı yoktur]*. Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevihanesi Koleksiyonu. Demirbaş No: 257. 116 sayfa.
- Paşazade, Erhan (2002). *Necmî Ömer Efendi'nin Dîvan, Tuhfe-i Vahdet ve Kasîde-i Elfiyye İsimli Eserlerinin Transkripsiyonlu Metni ve Dîvanı'nın İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- Yılmaz, Mehmet (1992). *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler (Ansiklopedik Sözlük)*. İstanbul: Enderun Kitabevi.

35

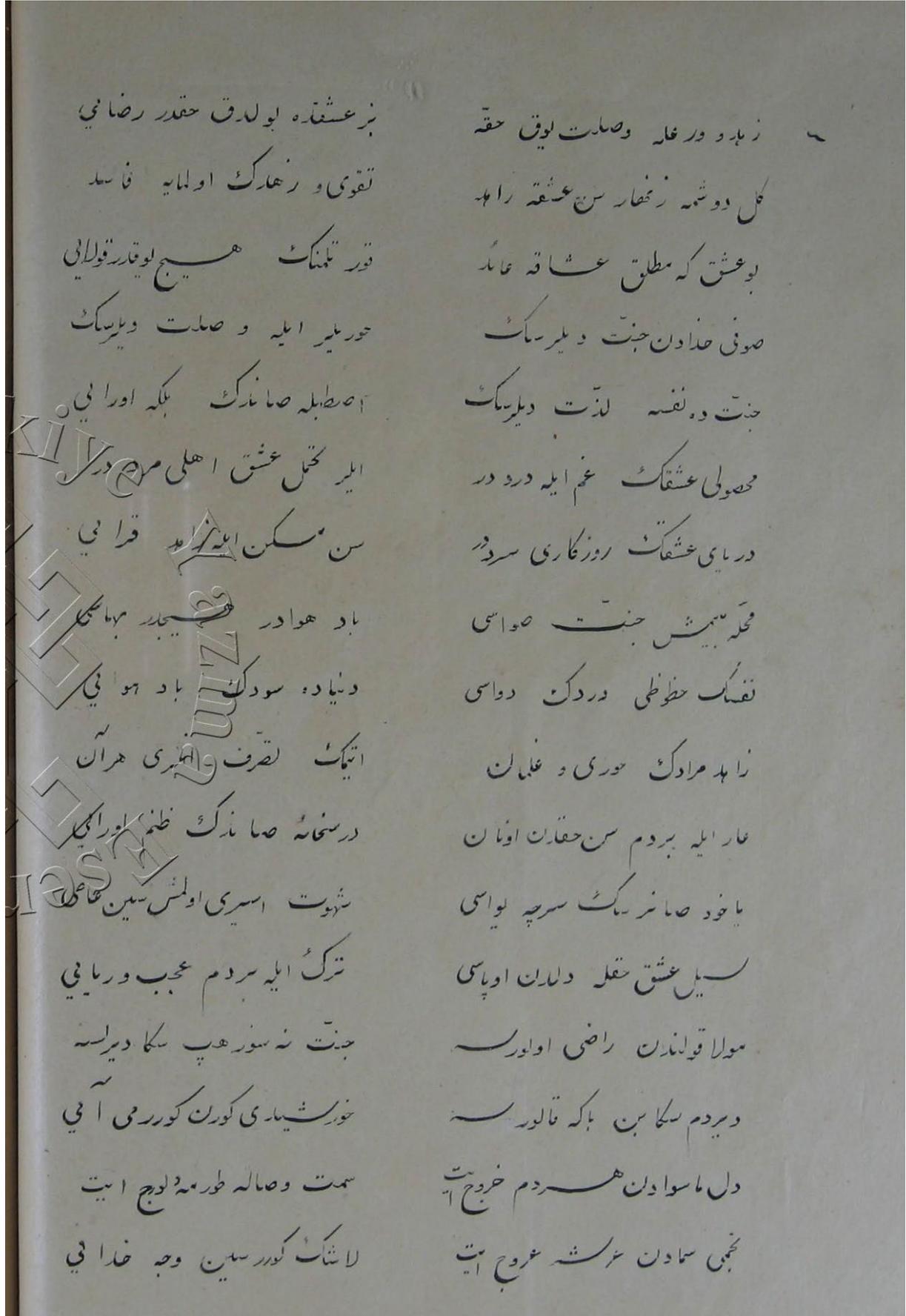
اگلا زيرا اهل عشقك فعلی عصیان کویونور
 بوسیدن اگلاک طمان فعلی رضان کویونور
 اشکاکت هر قطره سناده سکا طوفان کویونور
 بن طبیبم زاهد سوز مده دربان کویونور
 معنا اعلا سناک سکا بوسم غریبان کویونور
 لیک باقی بس سکا دل وجه جانان کویونور

کندیان غیر ییه ویر فرجبتی زاهدی
 ارشیر عجب وریاسن کون بکون کبری اگلاک
 حارایت کبری مدان ای صوفی بو عشق یارلم
 خسته دلک سن ریا و عجب دکبر کله یازق
 ناسودن اولوب غریبان کیوم عشقک خلعتک
 کورچه یا نمش دود اهاک ایله عالم لرسناک

کور فر اولدک دو جهانی نولدی ای نجی سکا
 هر یه قیاسک نظر تانور یزدان کویونور

تا عرش واردی طومر قراری
 یا قسه عجب می هفت سامی
 اهلنی اگلا صمان رحمتده قالدی
 زاهد نه بیلسون سردر لورالی
 صغیر بوسور لر قیل ایله قاله
 بو ناز ایچنده دوق و صفائی
 تا جمله وارم عیب خانانم
 تغییر نه ممکن حکم قضائی
 عشق بشقه در زهد و تقوی ده بشقه

ای یقادی جانم عشقک بوناری
 انجم شمار در اگلاک شاری
 بولور دوزخ حیرتده قالدی
 (2) کله بجا جنت ده قالدی
 جمله ملائک حیران بو حاله
 بیلیر بوسری ایرن وصاله
 یاندقچه یا منق استر بوجانم
 قیاج صوفی بدن اتش زبانه
 طعن ایته زاهد سن اهل عشقه

36

۷ زاهد مقیم در دار ریاده
 صوفی مداوم اولسون صحفاده
 صحفه زاهد قالسون شفاوه
 زاهد سلامت بولسون قراده
 زهادک عقلی دوشمش فساده
 زهادک عمری اولسون زیاده
 اولزدن اول اولمز فنا ده
 عشاقه مخصوص صوفی بر پاده
 سن بو شرابی دار بقاده
 سن قالدوک ایجن آق و قراده
 عشاق کبی ای صوفی اراده
 زاهد دکلسن بلکه پاده
 مانند عشاق دوشش کساده
 و هبیر الحق اولمز اعاده
 عشقک الله امر و اراده
 نایید ایدرمی سکا افاده
 زاهد نه چاره روز جزاده

خلوت نشیم و حیات سراده
 عشاق جفاکش اولمش نه چاره
 در دلیدر عاشق بو درد عشقه
 در یای عشقه غرق اولمش عاشق
 عشاقک عفتاک المش اود لبر
 عشاق فدا ای جان اتیدی یاره
 زاهد بخیلیدر کچمز بو جانیدن
 حور زور ایجن عشقده
 ایچکاک دیر ساکت امانه ممکن
 دلدر بو عشقک صوفی کتابی
 کل دوشمش عشقه رسوا اولورسن
 (شطرنج عشقه شاه اولمش عاشق
 عشقدن بعید اول زاهد که زهدک
 عشاق عشقی ظن اتمه کسبی
 بخش جذا در عاشق نه ایتون
 عجیبه تلک مرمری اولمش
 سن قدر عشقی اکلار ساکت اما

باق ذوق نجی وارسن سمانه ۴۴

۱ منکر در عشقی غم چکه زاده

ایینه و جھنک هر روز شبد

ساقی دو چشم سن لعل لب ده

بو سرتی دو یلم بنت العنابه

جام جھان بین اولمش جھانک

صوفی اولورسون بیت شعبده

بن بزم عشقده بیوتت ایتدم

لیللا مفساراً هر شهر بخود کل

بن پایک او یلم ساقی زریک

حالی د کلار هر شهر شب طلبده

دل درس عشقی پیر معاندن

صوفی نیک عقلی محیم و ذہیبده

رناناک عقلی ساقی دینده

چو قدر کرامت بنت العنابه

کل قاچه صوفی بو بزم عشقده

نیل اولدی اشک هر شهر شب تعبده

عشق آتیله یالوب طوطشدم

اولمه فواکه قوری حطیم ده

اشجار شمر جنت ده دائم

صوفی نه بو لاک ماسور خشدده

انواع میوه اشبارده حاصل

دیر لرنه سور بو قالدیم شجبد

اشجار تحریک دیر لر حراملر

حاضر مسبب هر بر سببده

حقدر حقیقی فاعل محقق

کلک در زبام انی کتبد

دلدر کتابی عشقک مجرد

غم چکده ای دل ابو لوب ده

بو عشقی کنار ایتدی چو صوفی

عزق اولدی صوفی بحر شعبده

بن بحر عشقده سیران ایدر کن

37

سن اهل حالی فالدک تعبده
قبله شمال و شرق و ده غربده
شوقیده هر شب رقص و طربده

صوفی تجسس تحقیقه دوشدک
بیاید در عشاق امدی هر انده
بھی هوای عشقه دوشدک

غزل

چونکه یوقدر شبقه وارک ویریکه سلطان
اولم رسول دید او نیجه یوزیک جان ایچون
سویدیکیم احمد محمد زبده النمان ایچون
بر تخی ایلدم تا ذاتمی اعلان ایچون
اندن افعالم وجوده کلاری تا بنیان ایچون
حاضر اتمشدم از لده ذاتمه بهان ایچون

اهد کوهل وار ایسه بخش جانکی جانان ایچون
طرقته العین ایسه فص ایسه هزاران جان
اشب و داین و ما فیهینی خلق ایدم زهی
فصی ایلدم از لده ذاتمه بن کمر عظیم
بردم اسما صفاتم ملکه قیلدم دلوج
کن دینجه بولدی انعام وجودی بالتمام

بیایدم صحرای چرخه کبش ساعیل کبی

بجیاید وصالی سنی قربان ایچون